

Відгук
2. 05. 2023р.
Голово спеціалізованої
вченої ради
ДФ 26.133.089
з псих. н., проф.
Оксана Сергєєнкова

Голові спеціалізованої вченої ради ДФ 26.133.089
у Київському столичному університеті імені
Бориса Грінченка, доктору психологічних наук,
професору, завідувачу кафедри психології
особистості та соціальних практик Факультету
психології, соціальної роботи та спеціальної
освіти
Оксані СЕРГЄЄНКОВІЙ

ВІДГУК

офіційного опонента Кузікової Світлани Борисівни, доктора психологічних наук, професора, завідувача кафедри психології Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, про дисертацію Шинкарьової Любові Володимирівни «Особистісний адаптаційний потенціал дружин учасників бойових дій» подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

1. Актуальність дисертаційного дослідження. Актуальність дослідження особистісного адаптаційного потенціалу дружин учасників бойових дій зумовлена зростанням кількості сімей, що стикаються з наслідками війни. У ситуації тривалого стресу, невизначеності та емоційного навантаження саме дружини військовослужбовців стають опорою для своїх партнерів, водночас потребуючи розвитку психологічної стійкості та внутрішніх ресурсів для адаптації до нових життєвих умов.

Дослідження адаптаційного потенціалу дозволяє краще зрозуміти механізми подолання соціально-психологічних проблем, визначити особливості підтримки психоемоційної рівноваги та роль жінки у збереженні цілісності сім'ї в умовах війни. Це визначає як наукову, так і соціально-практичну значущість теми дослідження.

2. Наукова новизна результатів дисертації (теоретичних та/або експериментальних). У дисертаційній роботі Шинкарьової Л.В.

сформульовано та обґрунтовано ряд наукових положень, висновків і рекомендацій, які відзначаються наявністю наукової новизни. До положень, що відображають наукову новизну дисертаційного дослідження, можна віднести результати, отримані дисертанткою самостійно, а саме:

- *розроблено* змістово-структурну моделі особистісного адаптаційного потенціалу дружин учасників бойових дій в умовах травматичних подій. Центральним елементом моделі виступає адаптаційний потенціал, який охоплює три ключові компоненти: психологічний, фізичний та соціальний;
- *систематизовано* соціально-психологічні проблеми, з якими стикаються дружини учасників бойових дій на різних етапах: під час перебування чоловіка в зоні бойових дій та після його повернення до цивільного життя;
- *поглиблено уявлення про* явище посттравматичного зростання як значущий аспект адаптаційного потенціалу;
- *уточнено та класифіковано* ключові джерела особистісних ресурсів дружин учасників бойових дій у проживанні складних життєвих ситуацій;
- *створено й апробовано* «Програму активізації особистісного адаптаційного потенціалу дружин учасників бойових дій»; розроблено методичні рекомендації для впровадження програми психологами на базі громадських організацій, що працюють з рідними військовослужбовців.

Результати дисертаційного дослідження здобувачки пропонують нове розуміння адаптаційного потенціалу дружин учасників бойових дій та практичні інструменти для їхньої підтримки, що є важливим внеском у психологічну науку та практику допомоги сім'ям військовослужбовців.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації.

Результати дисертації Шинкарьової Л.В. розширюють наукові уявлення про внутрішні механізми адаптації в умовах тривалого стресу, роль сімейної підтримки в подоланні психологічних труднощів, а також

соціально-психологічні чинники, що сприяють збереженню особистісної стійкості.

Практичне значення має розробка та впровадження авторської «Програми активізації особистісного адаптаційного потенціалу дружин учасників бойових дій», ефективність якої підтверджено експериментально за кількісними та якісними показниками. Програма має прикладне значення та може бути використана у діяльності практичних психологів, соціальних працівників і представників громадських організацій, які надають підтримку сім'ям учасників бойових дій.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації Наукова обґрунтованість дисертаційного дослідження ґрунтується на всебічному аналізі теоретичних джерел, що забезпечує глибоке розкриття досліджуваної проблеми. У процесі роботи використано загальнонаукові та спеціальні методи, включаючи теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння), емпіричні (анкетування, опитування, експеримент), а також математико-статистичні методи для визначення статистичної значущості отриманих даних. Висновки дослідження є цілісними та логічно обґрунтованими, що повною мірою відображає системність проведеної наукової роботи та ефективність реалізації поставлених завдань.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Наукові завдання та мета дослідження у повному обсязі реалізовані, що чітко простежується у висновках дисертаційної роботи. У процесі дослідження Шинкарьова Л.В. продемонструвала належне володіння методологією наукового аналізу, що підтверджується системністю й обґрунтованістю використаних методів. Представлена дисертація за своїм характером є теоретико-експериментальним дослідженням, що дозволило комплексно вивчити поставлену проблему та отримати науково значущі результати.

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях. Джерельною базою

дисертації стали фундаментальні наукові праці українських та зарубіжних вчених, закони України, сучасні соціологічні та психологічні дослідження.

Отримані результати дисертаційної роботи Шинкарьової Л.В. викладено в 16 наукових працях, із них 9 – одноосібні, 7 – у співавторстві. Зокрема 5 публікацій розміщено в наукових виданнях, включених на дату опублікування до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б». В 11 публікаціях додатково висвітлено наукові результати дисертації. Варто зазначити, що в публікаціях вичерпно відображено результати дослідження.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу. Дисертація складається із анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів та висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Список використаних джерел налічує 203 найменування, з них 58 – іноземною мовою. Повний обсяг дисертації – 266 сторінок. Основний зміст викладено на 174 сторінках. Робота містить 16 таблиць, 11 рисунків, 7 додатків. У вступі обґрунтовано актуальність роботи, позначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, методи, розкрито наукову новизну та практичну значущість отриманих результатів, окреслено особистий внесок авторки, наведено дані щодо апробації результатів дослідження та впровадження отриманих результатів у практику, зазначено кількість публікацій.

У першому розділі дисертаційної роботи «Теоретичні основи дослідження особистісного адаптаційного потенціалу дружин учасників бойових дій» представлено теоретичний базис дослідження; викладено результати узагальнення основних наукових здобутків у питанні особистісного адаптаційного потенціалу дружин учасників бойових дій; проаналізовано та систематизовано соціально-психологічні проблеми дружин бійців; розкрито поняття «соціально-психологічні проблеми», «адаптаційний потенціал» «ресурси особистості»; проведено класифікацію психологічних ресурсів; розкрито взаємозв'язок ресурсності особистості та її адаптаційного потенціалу.

У другому розділі «Емпіричне дослідження особистісного адаптаційного потенціалу дружин учасників бойових дій» представлено організаційно-методичні засади проведення емпіричного дослідження соціально-психологічних проблем дружин учасників бойових дій, описано основні процедури збору та обробки даних. Представлено виявлені ключові труднощі, пов'язані з етапами мобілізації та повернення чоловіків до цивільного життя, включаючи емоційний стан, рівень впевненості в собі та особистісні ресурси дружин. Проаналізовано адаптивні й неадаптивні копінг-стратегії, які використовують респондентки, а також особливості посттравматичного зростання, що проявляється у відкритті нових можливостей та переоцінці життєвих цінностей. Проведено кількісний аналіз показників адаптаційного потенціалу, який демонструє рівень здатності дружин справлятися зі стресовими ситуаціями.

У третьому розділі «Технології психологічної допомоги дружинам діючих учасників бойових дій та ветеранів в умовах війни в Україні» охарактеризовано теоретико-методологічні принципи організації психологічної підтримки та психопросвітницької роботи; презентовано розроблену програму активації особистісного адаптаційного потенціалу дружин військовослужбовців та статистично доведено ефективність запропонованої програми; розроблено практичні рекомендації для реалізації цієї програми.

Висновки відображають вирішення поставлених у дослідженні завдань. У висновках дисертації викладені основні результати роботи, відображено кількісні та якісні показники здобутих результатів.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. На основі аналізу тексту дисертації та наукових публікацій, а також результатів автоматизованої перевірки на антиплагіат і їх експертної оцінки встановлено, що дисертація та супутні наукові роботи створені самостійно, без ознак академічного плагіату, фальсифікації, фабрикації чи самоплагіату.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Оцінюючи у цілому позитивно проведені дисертаційні дослідження та отримані результати, вважаємо за доцільне назвати дискусійні положення і висловити зауваження й побажання до окремих результатів дослідження.

1. Хоча в роботі представлено визначення поняття «особистісний адаптаційний потенціал», проте бракує його глибшої концептуальної інтерпретації. Мається на увазі феноменологія та визначення самого поняття «потенціалу» як внутрішнього ресурсу особистості, який може бути латентним, динамічним, частково сформованим або навпаки – не реалізованим через зовнішні бар'єри. Враховуючи те, що поняття є ключовим для дослідження, було б доцільно уточнити: чи розглядається потенціал як сума певних набутих якостей, як здатність до саморозвитку в умовах кризи чи як функціональний стан психіки. Це дозволило б значно поглибити теоретичну рамку дослідження.

2. Попри те, що предметом дослідження задекларовано «особистісний адаптаційний потенціал дружин учасників бойових дій», у підрозділі 1.3. «Соціально-психологічні проблеми членів сімей учасників бойових дій» простежується деяке зміщення акценту до розгляду подружжя або сім'ї як єдиної системи. Наприклад, при описі емоційного циклу розгортання адаптації трактується як спільний процес чоловіка і жінки. Це створює двозначність у тлумаченні предмета дослідження, оскільки незрозуміло, чи аналізується індивідуальний психологічний ресурс жінки, чи функціонування сімейної системи, в цілому. Доцільним виглядає уточнення того, чи дисертантка спирається на індивідуально-особистісну або ж на системну парадигму при розгляді адаптації.

3. На наш погляд, у роботі простежується деяка амбівалентність оцінки ролі сім'ї в процесі адаптації. З одного боку, сім'я представлена як джерело підтримки й стабільності особистості (с. 39, у контексті поглядів Г. Мюррей, К. Роджерса, В. Сатир), з іншого – як джерело напруги, конфліктності та психологічного навантаження (с. 49-50, на підставі праць І. Шинкаренка, Е. Тійта). Обидві позиції мають право на існування, проте їх одночасна репрезентованість без відповідного узагальнення може створювати у читача враження внутрішньої неузгодженості. Було б доцільно

представити типологію або систематизацію можливих сценаріїв функціонування сім'ї в умовах війни – від адаптивних до деструктивних.

4. У підрозділі 3.1. «Теоретико-методологічна основа організації психологічної підтримки та психопросвітницької роботи з підвищення адаптаційного потенціалу дружин учасників бойових дій» здійснено ґрунтовний аналіз програм психологічної підтримки, реалізованих в Україні та США. Проте вважаємо за доцільне в подальших дослідженнях дисертантки розширити межі аналізу, включивши досвід Канади, Великої Британії, Ізраїлю та інших країн. Це дозволить сформуванати більш цілісне уявлення про сучасні моделі соціально-психологічної підтримки сімей військовослужбовців у міжнародному контексті.

Втім, висловлені зауваження та побажання мають дискусійний характер, що не впливає на загальну позитивну оцінку проведеного наукового дослідження. Вони не зменшують значущість роботи, її актуальність, наукову новизну та практичну цінність, а підкреслюють можливості для подальшого аналізу й розширення наукової дискусії.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей.

За своїм фаховим спрямуванням, науковою новизною й практичною значущістю дисертація Шинкарьової Л.В. відповідає спеціальності 053 Психологія, галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки. Здобувачкою виконано освітню та наукову складову підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, накопичено теоретичні знання, практичні навички та професійні компетентності. Набуті дисертанткою уміння забезпечують здатність до вирішення складних завдань у професійній та дослідницько-інноваційній діяльності, а також засвідчують опанування методологічних основ наукової роботи.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам.

Дисертація Шинкарьової Л.В. «Особистісний адаптаційний потенціал дружин учасників бойових дій» є завершеною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має значення для розвитку психологічної науки.

Дисертаційна робота Шинкарьової Любові Володимирівни відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України №40 від 12 січня 2017 року (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 3 лютого 2017 р. за №155/30023) за пп. 9 – 18 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (затвердженого постановою Кабінету міністрів України від 6 березня 2019 р. №167), а її авторка Шинкарьова Любов Володимирівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук,
професор, завідувач кафедри психології
Навчально-наукового інституту педагогіки і психології
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка

Світлана КУЗІКОВА

